

7. Землянська А.В., Шарова Т.М., Шаров С.В. 100% успіху: життєві орієнтири. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019. 168 с.
8. Мелітопольський поет і художник презентували книгу в оригінальному стилі. *Індустріалка*. 2016. 22.09. URL : <http://iz.com.ua/zaporoje/106952-melitopolskiy-poet-i-hudozhnik-prezentovali-novuyu-originalnuyu-knigu>.

Нестерчук А.М.

здобувач вищої освіти

Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

ПРОБЛЕМА ЕКЗИСТЕНЦІЙНОГО ВИБОРУ В НОВЕЛІ Ж.-П. САРТРА «СТІНА»

Анотація. У статті новела французького письменника-мислителя розглядається з позицій декларованого ним екзистенціалізму. Зокрема, увага зосереджується на основних складниках художніх текстів екзистенціалістського спрямування: створення митцем «межової ситуації», вибору його персонажів, факторах, що вплинули на їхнє рішення чи були ними проігноровані. Акцентовано на особливостях екзистенційного вибору кожного із героїв твору як розкриття ними своєї екзистенції.

Ключові слова: екзистенція, «межова ситуація», екзистенційний вибір, «закинутість», смерть.

Nesterchuk A.M. The Problem of an Existential Choice in J.-P. Sartre's Short Story «The Wall». In the article the short story of the French writer-thinker is considered from the standpoint of the existentialism declared by him. In particular, attention is focused on the main components of artistic texts of existential orientation: the artist's creation of a «limit situation», the choice of main characters, the factors that influenced their decision or were ignored by them. Emphasis is placed on the peculiarities of the existential choice of each of the heroes of the work as the disclosure of their existence.

Key words: existence, «limit situation», existential choice, «abandonment», death.

Західна філософія 20-ого століття – це поєднання розуміння ідеї існування та її жорсткої реальності – смерті. Саме в цей період поняття смерті вивчалось і досліджувалось за допомогою різних підходів з метою осягнення екзистенції, власного «Я».

Ключову екзистенціальну ідеологію того періоду можна узагальнити висловом Ж.-П. Сартра: «Існування переує сутності». Існує лише абсурд приходу у світ без плану, без Бога, без універсальних кодексів чи фіксованих стандартів цінності: лише запаморочливий ряд рішень, які слід приймати. І все ж, замість того, щоб зробити життя тривіальним, абсурдний стан, описаний Ж.-П. Сартром, надає значної ваги будь-якому нашому виборові, оскільки ми не лише творимо себе, а й вирішуємо, якою повинна бути людина.

За екзистенціалістами, «Я» може бути в'язницею, пасткою та джерелом великої тривоги. До того часу, коли ми усвідомлюємо, де і що ми, відповідно до обмежувальних категорій історичної думки та мови, ми вже там, неминуче прив'язані до наших умов, змушені виконувати ролі, на які ми ніколи не проходили прослуховування. Ж.-П. Сартр прийняв це поняття «закинутості» і надав йому власного невротичного відтиску. Людину, на його думку, справді кидають у існування проти її волі, але справжнє вирок, полягає в тому, що як тільки вона прибуває, повинна зробити вибір. Людина приречена на завдання створити себе, незалежно від того, наскільки обмежені її можливості і не має шансу відмовитися. Таким чином, зауважують сучасні дослідники, категорія «закинутості» перетворюється на відчуття «втраченості», «загубленості» людини в реальному житті [1, с. 48]. Навіть не робити вибір – це вже вибір. Саме проблематика екзистенційного вибору, поведінка людини в ситуаціях, коли вона постає перед вибором, та аналіз самої екзистенції є характерними темами для новел французького письменника Ж.-П. Сартра. Філософ ставить собі за мету здійснити екзистенційний психоаналіз людини.

Важливість особистого вибору людини та подальша відповідальність за нього яскраво простежується в новелі «Стіна». Художній твір розкриває читачеві історії трьох персонажів – Пабло Ібієтти, Тома Стейнбека та Хуана Мірбала. Автор демонструє три стилі поведінки в однакових умовах, що виражають три погляди на

ситуацію. Усі вони знаходяться під арештом та засуджені до розстрілу. В них залишається одна єдина ніч – ніч зневіри, заперечення, роздумів та висновків.

Тема твору яскраво ілюструє літературні риси екзистенціалізму. Відчувається явна критика дійсності, придушення людської особистості. Навіть дійство новели відбувається у камері, тобто обмеженість простору символізує й обмеженість людського буття. Уявити місце події новели допомагають такі рядки: *«Те, що вони називали камерою, насправді було лікарняним підвалом. Там було до біса холодно й усюди гуляли протяги. Цілу ніч зуби скреготали від стужі, та й удень було не краще... У підвалі були лава та чотири циновки»* (тут і далі переклад українською наш. – А.Н.) [2].

Порівняння людини до звільнення власного розуму та душі від абсурдної дійсної закладає ідею новели. Автор зображує спроби переосмислення реальності, розуміння того, що не може бути проаналізоване та сприйняте людським мозком. Яскраво продемонстровано, як певний внутрішній стан, перебування в «межовій ситуації» – у випадку героїв новели – страх смерті – змінює погляди людини на життя. Ілюзії визначеності та необхідності приховують умовний характер екзистенційного вибору як справжнього спадку, так і невпинного тягаря кожної людини. Ж.-П. Сартр стверджував, що те, ким ми стаємо в житті, залежить від нас: пропозиція, яка викликає в нас багато страждань і тривог, оскільки ми не можемо знати результатів свого вибору та розуміти світ, у якому ми його робимо, – за межами наших обмежених можливостей. І все ж, ми повинні діяти «так, ніби всі дивляться на мене». Це неприємна думка, навіть якщо для багатьох ця ідея насправді може призвести до більш обережного, тверезого і обдуманого прийняття рішень, тобто, коли вона не призведе до страху, що паралізує.

За твором можна чітко визначити «межову ситуацію», в яку потрапляють герої. Перед ними постають страх смерті, необхідність осмислення ситуації, прийняття дійсності. На прикладі трьох героїв твору ми можемо побачити, наскільки різним є світосприйняття кожної людини. Всі герої є представниками одного соціального середовища, підпадають під однакові впливи, навіть суто фізично знаходяться в однакових умовах, в одній кімнаті. Та головне, що їх об'єднує – це

ймовірний кінцевий результат – смерть. Однак, навіть при такій кількості спільних факторів буття кожен із них проявляє себе кардинально по-різному. Саме в цій «межовій ситуації», з погляду Ж.-П. Сартра, проявляється людська особистість, та сама ідентичність.

Так, невідворотність смерті провокує суттєві зміни у психології героїв. Можна навіть сказати, що приводить в дію приховані резерви людської свідомості. Осмислення і прийняття факту смерті та приреченості життя набуває у головних персонажів різних проявів. На волю прориваються їх приховані переживання. Хтось виражає їх через емоційний зрив (плач Хуана), хтось через безперервні балачки (Том), а хтось через внутрішні розмови із собою (Пабло).

Один із головних персонажів твору, Том, починає копирсатись у своїх думках, намагаючись раціонально пояснити дійсність та відчутти майбутнє. Зрештою, він прагне зрозуміти, що саме чекає на нього за цією «межею»: *«– Це як у нічних жахіттях, – продовжував Том. – Намагаєшся про щось міркувати, і тоді здається, що в тебе виходить, ніби ще хвилинка – і ти щось зрозумієш, аж раптом це все вислизає, випаровується, зникає. Я кажу собі: «Згодом? Згодом нічого не буде». Але я не розумію, що це означає. Інколи мені здається, що я майже зрозумів..., але тут усе знову вислизає, і я починаю думати про біль, кулі, залп. Я матеріаліст, можу тобі запрягнуватися, і, повір, я при своєму розумі та все одно щось не сходиться»* [2]. Персонаж зізнається, що в таких жахіттях бачить свій труп і водночас розуміє, що ніби спостерігає за ним збоку, що його Я ще живе, оскільки бачить свої очі, які дивляться на мертво тіло. Він намагається висловити, пояснити свій стан тривоги, занепокоєння товаришеві по камері: *«Я намагаюся переконати себе в тому, що більше нічого не побачу й не почую, а життя продовжуватиметься – для інших. Але ми не створені для подібних думок. Знаєш, я вже колись не спав ночами в передчутті чогось. Але те, що на нас очікує, Пабло, зовсім інше. Воно навалюється ззаду, і бути до цього готовим просто неможливо»* [2]. Аналізуючи думки кожного персонажа, можна зробити висновок, що й сам автор в устах жодного з героїв не подає остаточного розуміння категорії смерті. Це зайвий раз підтверджує, що людина не здатна досягнути таку важливу буттєву категорію.

Абсурдність буття у творі виявлена ще й у тому, що саме смерть зображена найяскравішою подією в житті людини. Хоча, об'єктивно, людина ніколи не зможе зрозуміти фізичну смерть повною мірою. Але думка про неї завжди бентежила і продовжує цікавити людей. «Смерть» презентує себе як ідею, яка підкреслює кінець будь-якої можливої присутності чи існування. Дослідженням поняття смерті мислителі займалися споконвіку, але саме у ХІХ ст. її припиняють трактувати як просту смерть тіла і звільнення душі. Розвивається філософське сприйняття смерті як кінця віри, надії, падіння цінностей.

У новелі Ж.-П. Сартра загроза смерті призводить якраз до визнання духовного падіння. Герої починають процес «вмирання» задовго до розстрілу. Із самого вечора кожен із них розмірковує про причини, що призвели до такого фіналу. Прийняття факту смерті, відчуття майбутнього фізичного болю, втрата сенсу життя – все це непорушно веде до вмирання віри. Зникає віра у безсмертя та бажання жити. Це яскраво виражено в тексті в думках Пабло Ібієтті: *«Чому я готовий здохнути, але не виказати Рамона Гріса? Чому? Адже я більше не любив Рамона. Моя дружба з ним померла ще до ранку: тоді саме, коли померли моя любов до Конче та моє бажання жити»* [2].

Цікавою є філософська ідея того, що на порозі смерті, на межі розуміння приреченості життя відбувається таке переосмислення цінностей, після якого відбувається знецінення всіх попередніх подій життя: *«У ці хвилини в мене було таке відчуття, ніби все моє життя було переді мною, ніби на долоні, і я подумав: яка бридка брехня! Моє життя не варте копійчини, бо заздалегідь приречене»* [2].

Символізм у творі починається навіть із назви «Стіна». Насамперед виникає асоціація зі стіною, перед якою розстрілюють в'язнів. Кожен із головних дійових осіб твору уявляє себе коло цієї стіни задовго до розстрілу. Також можна зіставити назву зі стіною, що розділяє засуджених від вільних, оскільки вони фактично знаходяться у відокремленому середовищі. Відповідно, можна трактувати це з погляду розриву живих і мертвих, життя та смерті. На суто духовному й почуттєвому рівнях між засудженими та вільними «виростає» стіна, відбувається розмежування відчуттів, світосприйняття, відбувається те саме, характерне для екзистенціалізму, наповнення особистості. Найважливішою «стіною» виступає перепона у свідомості, в

людському розумінні, яку герої твору намагаються зруйнувати, аби досягнути все ж таки смерть – як фізичну, так і духовну.

Фінал новели демонструє декларовану філософами та письменниками абсурдність буття. Приймаючи факт смерті, втрачаючи сенс існування, головний герой неочікувано отримує свободу. Пабло вирішує наостанок пожартувати над своїми карателями, які пропонують йому збереження життя в обмін на інформацію про місцезнаходження анархіста Рамона Гріса. Головний герой не хотів, щоб Рамона знайшли, і тому відправив представників правопорядку туди, де його бути не могло, тобто на кладовище. Абсурдність ситуації виявляється у «невипадковості випадковостей», адже Рамон Гріс вирішив заховатись саме там. Життя Пабло врятоване, але воно повністю усвідомлене та втрачене сенсу. Перед читачем залишається відкритий фінал, де слід зрозуміти: «а що ж тепер робити далі?». Тобто, описано виникнення потреби в пошуку нового екзистенційного сенсу.

Спираючись на проведений аналіз, можна дійти висновку, що у своїй новелі Ж.-П. Сартр аналізує критичні ситуації людського буття, поринає у глибинні ресурси людської свідомості, змушує героїв зустрічатись зі своїми комплексами та страхами. Основу новели складають само- та психоаналіз. Яскраво зображені засади екзистенційної проблематики: особистісна свобода, свобода вибору, відречення. Проникнути у внутрішній світ героїв, проаналізувати мотиви їх вчинків допомагають застосовані автором символізм, натуралістичні деталі, проведення паралелей та внутрішні діалоги.

Література

1. Землянська А., Землянський А. Екзистенційні пошуки «втраченого покоління» в романі С. Жадана «Ворошиловград». *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. Літературознавство. Вип. 1 (95). 2020. С. 47–69.
2. Сартр Ж.-П. Стена / пер с франц. Л. Григорьяна, Д. Вальяно. URL : <https://www.litmir.me/br/?b=24237> (дата звернення: 20.10.2021).